

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-2-14-36-41>

ORCID ID 0009-0009-3619-4496

*Зурнаджи Євген Євгенович,**аспірант кафедри менеджменту та іноваційних технологій**соціокультурної діяльності**Українського державного університету**імені М. Драгоманова*

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ АНТИКРИЗОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРАВОВОМУ АСПЕКТІ

Анотація. У статті здійснюється комплексний аналіз антикризової діяльності, як складної та багатоаспектної категорії, враховуючи її юридичні ознаки. Визначено, що Україна зараз переживає найскладніші часи з моменту проголошення незалежності, адже не подолавши наслідки однієї кризи, Україна входить в іншу, що провокує, ще більшу кількість шкідливих наслідків. За таких умов виникає протилежне поняттю криза явище (або процес) - антикризової діяльності, що забезпечується відповідними органами державної влади, місцевого самоврядування, самостійними суб'єктами підприємницької діяльності, громадянами та іншими суб'єктами.

З'ясовано антикризовою діяльністю в юридичному аспекті - є цілеспрямована, обмежена в часі сукупність дій, уповноважених на те суб'єктів, які мають відповідну фахову підготовку для здійснення такої діяльності, які мають єдину мету попереджувати, виявляти та протидіяти кризовим ситуаціям, що виникають у суспільному просторі, в тому числі беруть на себе відповідальність за результати такої діяльності.

Зроблено висновки, що будь-які реформи приречені на невдачу, якщо не враховувати кризовий характер сучасного соціально-економічного та політичного становища України. Все це потребує не тільки розробки антикризових технологій, спрямованих на усунення причин кризових явищ у системі державного управління, і в суспільстві загалом, на основі оптимізації взаємодії між громадянським суспільством, владою та бізнесом, де кожна сторона має свою зону відповідальності, а й інформаційної політики влади спрямованої на інформування суспільства стосовно дій влади та створення підтримки та позитивного образу діяльності влади в громадському суспільстві та бізнесу.

Ключові слова: антикризова діяльність, право, криза, державне управління, юридична наука, стратегія.

Annotation. The article provides a comprehensive analysis of anti-crisis activity as a complex and multifaceted category, taking into account its legal features. It was determined that Ukraine is now going through the most difficult times since the declaration of independence, because without overcoming the consequences of one crisis, Ukraine is entering another, which provokes an even greater number of harmful consequences. Under such conditions, a phenomenon (or process) opposite to the concept of crisis arises - anti-crisis activity, which is provided by the relevant bodies of state power, local self-government, independent business entities, citizens and other entities.

Clarified by anti-crisis activity in the legal aspect - is a purposeful, time-limited set of actions by authorized subjects who have the appropriate professional training to carry out such activities,

which have the sole purpose of warning, detecting and counteracting crisis situations arising in public space, including taking responsibility for the results of such activities.

Conclusions were made that any reforms are doomed to failure if the crisis nature of the current socio-economic and political situation of Ukraine is not taken into account. All this requires not only the development of anti-crisis technologies aimed at eliminating the causes of crisis phenomena in the state administration system and society in general, based on the optimization of interaction between civil society, the government and business, where each party has its own area of responsibility, but also the government's information policy aimed at informing society about the actions of the authorities and creating support and a positive image of the actions of the authorities in civil society and business.

Keywords: *anti-crisis activity, crisis, public administration, legal science, strategy.*

Актуальність теми. Обставини останніх десяти років незалежної та суверенної України, здійснюють безумовно негативний вплив на нашу державу. Це стосується, зокрема, але не виключно, подій пов'язаних з Революцією гідності, анексією Кримського півострову, тимчасовою окупацією східних та південних територій України, COVID - 19 та повномасштабним вторгненням російської федерації. Все це, провокує виникнення кризових явищ в майже всіх сферах суспільних відносин. Можливо припустити, що Україна зараз переживає найскладніші часи з моменту проголошення незалежності, адже не подолавши наслідки однієї кризи, Україна входить в іншу, що провокує, ще більшу кількість шкідливих наслідків. За таких умов виникає протилежне поняттю криза явище (або процес) - антикризової діяльності, що забезпечується відповідними органами державної влади, місцевого самоврядування, самостійними суб'єктами підприємницької діяльності, громадянами та іншими суб'єктами.

Звичай, поняття антикризової діяльності розкривається в площині економічної науки, а саме в межах глобальної економічної кризи чи кризи економіки країни. Втім, антикризова діяльність - є складною категорією, здійснювати яку просто неможливо без відповідних правових норм, нормативно-правових актів та управлінської діяльності уповноважених суб'єктів чи органів.

Враховуючи те, що Україна зараз перебуває в кризовому становищі, яке спричинене зовнішніми та внутрішніми факторами, з'ясування загальних характеристик антикризової діяльності в юридичній площині набуває своєї актуальності.

Метою дослідження - є здійснення комплексного аналізу юридичних аспектів антикризової діяльності в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто звернути увагу на те, що окремих предметних досліджень антикризової діяльності в юридичній площині існує всього декілька. Можемо відмітити працю Крикун В.Б. "Адміністративно-правове регулювання економіки в кризових явищах", який проаналізував та визначив поняття антикризового адміністративно-правового регулювання економіки, охарактеризував особливості антикризового адміністративно-правового регулювання економіки, співставив його з похідними та суміжними поняттями [1]. Також, актуальним для нас є дослідження М. І. Іщенко та Є. В. Міщук "Правові засади адміністративної діяльності органів публічної влади у сфері превентивного антикризового управління", які запропонували визначення антикризового управління органами публічної влади. Також науковці удосконалили класифікацію криз, на які повинна бути спрямована увага органів публічної влади, в тому числі обґрунтували, що першочерговим завданням на місцевому рівні є профілактика причин кризи [2]. О.П. Єлець у

своєму науковому доробку “Сучасне розуміння антикризового управління” розглянув антикризове управління в різноманітних площинах, а саме: економічному, правовому, політичному, екологічному тощо [3].

Виклад основного матеріалу. В умовах дії правового режиму воєнного стану запровадженого Указом Президента України у 2022 році [4], діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування була піддана певним змінам. Це в свою чергу, стосується запровадження особливих юридичних механізмів протидії та попередження кризових явищ в усіх сферах суспільних відносин. Адже для того, щоб подолати ворога ми маємо боротися на всіх фронтах одночасно.

Втім маємо зауважити, що основний законодавчий акт України - Конституція України [5] не містить жодної згадки про кризи або кризові явища.

Антикризова діяльність - є збірним (комплексним) явищем, яке має прояви у низці сфер суспільних відносин і саме тому правовий аналіз цього явища завжди тісно переплітається з його дослідженнями у сфері публічного управління, яке по-суті, є інститутом юридичної науки. Термін “антикризова діяльність” (з англ. “crisis activity”) міцно закріпився в науковому лексиконі фахівців різних галузей: економічних, правових і суспільних наук, а тому його значення набуває специфічного змісту залежно від сфери застосування та соціально-економічних умов і процесів у відповідних сферах суспільства [6]. Загалом засоби антикризової діяльності використовуються для забезпечення стабільності та рівноваги у розвитку суспільних систем. У науковій літературі можна знайти різні дефініції цього поняття. Багатозначність розуміння антикризової діяльності зумовлена ще й особливостями розвитку систем на різних етапах їх життєвого циклу та заходів, що використовуються в певному випадку.

Ключовим елементом антикризової діяльності є криза, як явище що провокує здійснювати діяльність спрямовану на її попередження, виявлення та протидію.

Поняття «криза» (від грецького krisis – поворотний пункт, рішення) – це різкий крутий перелам, скрутне становище. Криза є руйнівною силою, яка призводить до переходу соціально-економічної системи в інший, новий стан. Низка авторів, що аналізують проблему криз, наголошують, що всі кризові ситуації та явища мають схожі характеристики. Вони проявляються у виникненні проблем великої важливості, швидкому і непередбачуваному розвитку ситуації, хаотичному характері подій та потребі в застосуванні нестандартних методів. в тому числі й правових [7, с. 30].

Класифікація криз залежить від специфіки території, підпорядкованій тим або іншим органам публічної влади. Однак, на думку Іщенко М. І., Міщук Є. В., усю їх сукупність можна звести до економічної кризи, оскільки так чи інакше кожна криза має економічні наслідки. Мається на увазі, що кризи, проти яких мають розроблятися заходи антикризової діяльності органів публічної влади представляють собою види економічної кризи. Нацковці пропонують диференціювати їх на фінансову кризу, соціально-демографічну, екологічну та організаційну. При цьому фінансову кризу пов’язують з економічним розвитком території та розташованих на ній об’єктів, при чому не тільки комунальної чи державної форми власності, але й приватної, оскільки від останніх також залежить наповнюваність бюджету; крім того, ряд приватних підприємств мають стратегічне значення для економіки та безпеки усієї держави та є містоутворюючими. Соціально-демографічну кризу пов’язують як із задоволенням соціальних інтересів громади та її соціальним забезпеченням, так із показниками демографічного стану на відповідній території. Екологічну кризу пов’язують не тільки із

екологічним становищем на території, але й із задоволенням ним місцевої громади. Організаційну кризу пов'язують із ефективністю функціонування відповідного органу публічної влади як усередині нього, так і з задоволенням його діяльністю місцевою громадою [2].

Таким чином, будучи на перших погляд, суто негативним явище, дослідники вбачають в цьому й позитивні аспекти, що мають вигляд наслідків, котрі виступають лише після подолання таких кризових явищ. Відмітимо, що наданий вище поділ криз може бути базовим як для публічного управління та і для правової сфери. Погоджуючись з думкою науковців щодо позитивних аспектів кризових аспектів маємо відмітити, що лише у випадках успішного подолання кризової ситуації, в якій бере участь низка відповідних суб'єктів та якщо такі наслідки будуть співмірними з кінцевим результатом, їх можливо назвати позитивними.

Щодо безпосереднього аналізу антикризової діяльності, то аналізуючи існуючі підходи, можна констатувати, що поняття "антикризова діяльність" розглядається з точки зору процесу, системи і механізму. Дехто з учених-теоретиків визначає антикризову діяльність як систему управління муніципальним утворенням, що сприяє досягненню запланованих цілей розвитку територіальної громади за будь-яких обставин, в тому числі кризових, на основі якісного виконання органами влади своїх управлінських функцій, використання при цьому відповідних управлінських технологій [8].

Антикризова діяльність є комплексом заходів впливу щодо недопущення кризи, з використанням адміністративних командно-розпорядчих методів [9].

Наведені вище визначення антикризової діяльності, звичайно не повною мірою відображають юридичну сутність такого поняття.

Більш детально антикризову діяльність аналізують через публічне управління Кравцова Т. та Лашенко О., які виділяють його характерні ознаки, серед яких:

- має системний, безперервний, цілеспрямований вплив на муніципальне утворення з метою його всебічної діагностики та аналізу;
- має свої особливості залежно від масштабів муніципального утворення, його галузевої специфіки, соціально-економічної, демографічної ситуації та сфер виникнення кризових явищ;
- має свої специфічні управлінські інструменти, тобто засоби і прийоми управлінського впливу, а для досягнення окремих задач вимагає застосування неприйнятних, в нормальних умовах, управлінських рішень;
- покликана забезпечити більш соціальний ефект ніж економічний, що сприятиме підвищенню іміджу влади та формуванню довіри населення;
- повинна здійснюватися службовцями, які мають відповідну фахову підготовку з антикризової діяльності, повноваження і навички та беруть на себе відповідальність за результати своєї діяльності;
- має обмежений у часі, динамічний характер, пов'язаний з можливостями загострення кризової ситуації;
- на муніципальному рівні має враховувати політику влади на державному та регіональному рівні, щоб координувати свої дії з реалізації антикризових заходів;
- прийняття управлінських рішень знаходиться у значній залежності від інформаційно-аналітичної підтримки, яка характеризується порівняно більшим обсягом здійснення аналітичних процедур [10, с.69].

Таким чином, виходячи з наведених вище ознак антикризової діяльності в публічному управлінні, можливо сформулювати власне визначення антикризової діяльності як юридичної категорії, а саме - це цілеспрямована, обмежена в часі сукупність дій, уповноважених на те суб'єктів, які мають відповідну фахову підготовку для здійснення такої діяльності, які мають єдину мету попереджувати, виявляти та протидіяти кризовим ситуаціям, що виникають у суспільному просторі, в тому числі беруть на себе відповідальність за результати такої діяльності.

З такого визначення випливає те, що держава уповноважує певних суб'єктів на здійснення антикризової діяльності. Зазвичай вона реалізується центральними органами влади, шляхом розробки, впровадження та коректування законодавчих актів (законів, концепцій, стратегій, доктрин, цільових програм розвитку галузей (промисловості, сільського господарства, паливно-енергетичного комплексу тощо) та регіональних програм) для регулювання відносин у соціально-економічній, політичній, екологічній та інших сферах [11, с.110]. Втім, не єдиними центральними органами виконавчої влади обмежується здійснення антикризової діяльності. Все частіше такі комплексні цільові програми, концепції та стратегії попередження кризових явищ приймаються органами місцевого самоврядування, а саме місцевими радами та затверджуються на їх пленарних засіданнях.

Висновки. Антикризова діяльність є багатоаспектним явищем, що пронизує низку сфер суспільних відносин. Саме тому, розглядаючи цю категорію крізь призму юридичної площини, необхідно враховувати його розуміння в інших площинах: економічній, державно-політичній, економічній тощо. Враховуючи це, антикризовою діяльністю в юридичному аспекті - є цілеспрямована, обмежена в часі сукупність дій, уповноважених на те суб'єктів, які мають відповідну фахову підготовку для здійснення такої діяльності, які мають єдину мету попереджувати, виявляти та протидіяти кризовим ситуаціям, що виникають у суспільному просторі, в тому числі беруть на себе відповідальність за результати такої діяльності.

Визнано, що будь-які реформи приречені на невдачу, якщо не враховувати кризовий характер сучасного соціально-економічного та політичного становища України. Все це потребує не тільки розробки антикризових технологій, спрямованих на усунення причин кризових явищ у системі державного управління, і в суспільстві загалом, на основі оптимізації взаємодії між громадянським суспільством, владою та бізнесом, де кожна сторона має свою зону відповідальності, а й інформаційної політики влади спрямованої на інформування суспільства стосовно дій влади та створення підтримки та позитивного образу діям влади в громадському суспільстві та бізнесу.

Також слід враховувати, що після отримання перемоги Україною, кризові явища стануть просто неминучими і вже зараз необхідно розробляти нормативно-правові акти, стратегії та програми післявоєнної відбудови України.

Література:

1. Крикун В.Б Адміністративно-правове регулювання економіки України в кризових умовах. дис. на здобуття н. с-т. д.ю.н за спеціальністю 12.00.07. адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право (Юридичні науки). Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 463 с. 2019 р. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/333610463.pdf>
2. Іщенко М. І., Міщук Є. В., Сорочинський А. Ю. Правові засади адміністративної діяльності органів публічної влади у сфері превентивного антикризового управління. Державне

- управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10_2019/4.pdf
3. Єлець О. П. Сучасне розуміння антикризового управління. Економічний вісник Донбасу. 2008. № 1 (11). с. 153 – 155.
 4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
 5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
 6. Мельниченко О. А. Антикризова політика держави: сутність та складові. Становлення сучасного українського суспільства: політичні, управлінські, економічні та правові аспекти : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (27 березня 2015 р., м. Київ) : у 2 ч. Ч. 1. К. : Вид-во КНУКіМ, 2015. С. 317—320.
 7. Газарян С.В. Теоретичні основи антикризового управління в регіоні. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_2_11
 8. Адамська О. Антикризове управління в контексті реагування на регіональні виклики: теоретико-методологічний аспект. Ефективність державного управління. 2018. Вип. 2. с. 30-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2018_2_5
 9. Борох Ю. О. Кризові явища як загроза економічній стабільності підприємств. Вісник соціально-економічних досліджень. 2012. Випуск 2 (45). С. 29–33.
 10. Кравцова Т., Лащенко О., Кравцов О. Теоретичні основи впровадження антикризового менеджменту в діяльність органів публічного управління. Аспекти публічного управління. Т. 9, № 3. 2021. С. 64-72.
 11. Сапа Н. В. Теоретико-методологічні засади механізму антикризового державного управління. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2009. Вип. 38. С. 106—116.